

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Руслана Манько

СУЧАСНА ПОЛЬСЬКА ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ДРОГОБИЧ 2025

УДК 821.162.1

M23

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(протокол №14 від 22 грудня 2025 р.)

Рецензенти:

Марія Зелінська, кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та полоністики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Наталя Лазірко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та полоністики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

M23

Руслана Манько. Сучасна польська дитяча література. Навчально-методичний посібник. Дрогобич, 2025. 67 с.

Навчально-методичний посібник «Сучасна польська дитяча література» підготовлено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Сучасна польська дитяча література» для другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А4 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» освітньої програми «Середня освіта (Мова і література: польська, англійська)». Програму затверджено вченою радою факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Посібник сприяє формуванню аналітичного мислення, мовної чутливості та культурної емпатії, тому може бути використаний не лише як навчальний ресурс, але й як додатковий інтелектуальний інструмент для студентів-філологів, педагогів та фахівців у галузі культурології.

© Манько Р., 2025.

TRESC

PRZEDMOWA	4
TEMAT 1. WSTĘP. PRZEDMIOT, ZADANIA I METODY BADAŃ WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ.....	6
TEMAT 2. PRZESŁANKI HISTORYCZNE I ROZWÓJ POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ W XX WIEKU.....	13
TEMAT 3. GŁÓWNE CECHY I SYSTEM GATUNKOWY WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ	22
TEMAT 4. WSPÓŁCZESNA POLSKA BAŚŃ: OD TRADYCJI DO POSTMODERNIZMU.....	30
TEMAT 5. POEZJA DLA DZIECI W DZISIEJSZEJ POLSCE	41
TEMAT 6. PROZA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY W XX–XXI WIEKU.....	47
TEMAT 7. NOWE TRENDY W POLSKIEJ LITERATURZE DZIECIĘCEJ XXI WIEKU.....	53
TEMAT 8. TŁUMACZENIA POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ NA JĘZYK UKRAIŃSKI. RECEPCJA W KONTEKŚCIE ŚWIATOWYM.....	60

ПЕРЕДМОВА

Сучасна дитяча література є важливим елементом національного культурного простору, у якому відображаються домінантні цінності, соціальні пріоритети та моделі взаємодії дитини зі світом. У художніх текстах для дітей виразно простежуються як морально-етичні орієнтири суспільства, так і тенденції розвитку художнього мислення, мовної культури та освітнього процесу. Польська дитяча література XX–XXI століть вирізняється тематичним і жанровим розмаїттям, поєднанням традицій та модерних художніх стратегій, увагою до психологічної достовірності образу дитини та його світоглядних потреб.

Навчально-методичний посібник «Сучасна польська дитяча література» має на меті системно представити ключові напрями розвитку польської літератури для дітей, проаналізувати жанрові та стильові особливості творів, окреслити ідейно-естетичні тенденції, що формувалися протягом XX–XXI ст. Особливу увагу приділено еволюції образу дитини – від об'єкта виховного впливу до активного суб'єкта культурної взаємодії, здатного до морального вибору, критичного мислення та творчого осмислення реальності.

Структура посібника передбачає висвітлення історичних передумов формування польської дитячої літератури, аналіз класичних і сучасних жанрових моделей, розгляд психолого-педагогічних аспектів читацької рецепції, а також огляд новітніх тенденцій, пов'язаних з постмодерністськими, мультикультуральними та міждисциплінарними підходами.

У виданні враховано як традиційні дослідницькі підходи, так і сучасні методології, що дають змогу комплексно інтерпретувати літературний текст у контексті культури дитинства, психології розвитку та міжкультурної комунікації. Важливим компонентом посібника є також аналіз перекладів польської дитячої літератури українською мовою, що сприяє розумінню процесів літературного діалогу та культурної взаємодії між двома народами.

Матеріали посібника можуть бути використані у навчальному процесі студентів, а також усіма, хто цікавиться сучасною польською літературою й питаннями розвитку дитячого читання. Структура видання та подані методичні рекомендації забезпечують можливість ефективного засвоєння навчального матеріалу, сприяють формуванню аналітичного мислення, мовної чутливості та гуманістичних ціннісних орієнтирів.

Посібник пропонує цілісне бачення дитячої літератури як важливого інструмента формування світогляду, емоційної культури та творчого потенціалу молодого читача, водночас відкриває перспективи для подальших досліджень і педагогічних застосувань.

TEMAT 1. WSTĘP. PRZEDMIOT, ZADANIA I METODY BADAŃ WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ

„Książka dla dziecka to nie tylko rozrywka, to pierwszy dialog z kulturą, językiem i światem wartości.”

– Joanna Papuzińska.

Literatura dziecięca to nie tylko teksty przeznaczone dla małych czytelników, lecz także system obrazów, symboli i znaczeń, dzięki którym dziecko wchodzi w świat kultury. Polska tradycja szczególnie ceni książkę dla dzieci jako środek kształtowania orientacji etycznych, wrażliwości estetycznej oraz świadomości narodowej.

2. Przedmiot i zadania dyscypliny

Przedmiot kursu stanowią dzieła literackie przeznaczone dla dzieci, stworzone przez polskich autorów z końca XX i początku XXI wieku, a także metody ich analizy.

Obiekt badań – poetyka, tematyka, funkcje i rola społeczno-kulturowa współczesnej polskiej literatury dziecięcej.

Główne zadania dyscypliny:

1. Zapoznać studentów z wiodącymi trendami rozwoju literatury dziecięcej w Polsce.
2. Ukształtować umiejętność analizowania tekstu dziecięcego w kontekście literaturoznawczym, kulturoznawczym i psycholingwistycznym.
3. Ukazać związek książki dziecięcej z edukacyjnym, moralnym i kulturowym rozwojem społeczeństwa.
4. Określić miejsce polskiej literatury dziecięcej w kontekście europejskim.
3. Pojęcie „literatura dziecięca” w polskim kontekście kulturowym.

3.1. Definicja pojęcia

Joanna Papuzińska zauważa:

„Literatura dla dzieci nie jest marginesem literatury, lecz jej fundamentem, bo od niej zaczyna się czytanie.”

Polska literatura dziecięca ma charakter wielowymiarowy:

estetyczny – kształtuje gust i odbiór artystyczny,

wychowawczy – wpaja wartości moralne,

językowy – wzbogaca słownictwo i rozwija mowę,

społeczno-kulturowy – odzwierciedla realia życia, tradycje narodowe i język.

3.2. Książka dla dzieci jako zwierciadło kultury

„Dzieciństwo jest symboliczną przestrzenią kultury – każda książka dla dziecka jest mapą, po której uczy się poruszać”.

– Grzegorz Leszczyński.

W Polsce książka dla dzieci traktowana jest nie jako wyłącznie narzędzie pedagogiczne, lecz jako pełnoprawna część sztuki narodowej. Dlatego literatura dziecięca jest wspierana przez instytucje państwowe i kulturalne (IBBY Polska, Nagroda im. Kornela Makuszyńskiego itp.).

4. Różnice między literaturą dla dzieci a dziecięcością w literaturze

Cecha	Literatura dla dzieci	Dziecięcość w literaturze
Adresat	Dziecko, nastolatek	Dorosły, który poprzez dzieciństwo poznaje świat
Cel	Edukacyjny, wychowawczy, estetyczny	Psychologiczny, filozoficzny, egzystencjalny
Forma	Bajka, opowiadanie, wiersz, komiks	Powieść wspomnieniowa, proza liryczna

Przykłady:

G. Kasdepke, *Detektyw Pozytywka*.

M. Musierowicz, *Kwiat kalafiora*.

O. Tokarczuk, *Dom dzienny, dom nocny*.

„Dziecko w literaturze dla dorosłych jest często zwierciadłem utraconej niewinności, a w literaturze dziecięcej – podmiotem poznania świata.”

5. Metodologiczne podejścia do analizy tekstu dziecięcego

5.1. Podejście psycholingwistyczne

Analizuje zgodność tekstu z cechami charakterystycznymi dla wieku dziecka:

zrozumiałość składni,

funkcję języka zabawy,

powtórzenia, rymy, onomatopeje.

Przykład:

„Lokomotywa stoi i sapie, dyszy i dmucha...” – Julian Tuwim, *Lokomotywa*

Rytmiczność i powtórzenia zapewniają rozpoznawalność i sprzyjają rozwojowi mowy.

5.2. Podejście literaturoznawcze

Bada kompozycję, gatunki, motywy i system artystyczny.

Polska proza dziecięca często łączy elementy realistyczne i fantastyczne, tworząc „magiczny realizm dzieciństwa”.

Przykład:

„Dzieci z ulicy Awanturników nie potrafiły usiedzieć spokojnie nawet przez minutę...” – M. Musierowicz, *Kłamczucha*

Autorka tworzy świat dziecięcych emocji i przeżyć, bliski młodemu czytelnikowi.

5.3. Podejście kulturologiczne

Rozpatruje książkę dziecięcą jako element przestrzeni kulturowej:

nośnik tradycji i języka,

środek socjalizacji,

odzwierciedlenie współczesnych trendów (urbanizacja, cyfryzacja, multikulturalizm).

Przykład:

„Kiedy komputer powiedział ‘błąd’, Franek pomyślał, że może i świat czasem tak mówi ludziom.” – Grzegorz Kasdepke, *Bon czy ton*.

Współczesne słownictwo wprowadza dziecko w świat kultury cyfrowej, zachowując moralną ironię.

6. Główni badacze polskiej literatury dziecięcej

Joanna Papuzińska (ur. 1939).

Autorka licznych badań, wierszy i opowiadań dla dzieci.

„Dziecko nie potrzebuje książki łatwej, lecz prawdziwej.” – *Inna bajka*.

Podkreśla, że dziecko potrafi odbierać głębokie sensy, jeśli są one przedstawione w artystycznej formie.

Grzegorz Leszczyński:

„Książka dziecięca tworzy wspólnotę emocjonalną między autorem, dzieckiem i dorosłym.”

W swojej koncepcji „magicznych przestrzeni dzieciństwa” opisuje literaturę jako miejsce spotkania wyobraźni dziecka i dorosłego.

Alicja Baluch:

„Baśń jest najstarszym kodem moralnym ludzkości.”

Uważa baśń za „pierwotną matrycę kultury”, przez którą dziecko uczy się rozróżniać dobro i zło.

7. Rola książki dziecięcej w wychowaniu i kształtowaniu wartości

1. Funkcja moralno-etyczna.

Książka kształtuje pojęcia dobra, przyjaźni i uczciwości.

„Nie ma takiej sytuacji, z której nie byłoby wyjścia – trzeba tylko myśleć!”–

Detektyw Pozytywka

2. Funkcja emocjonalno-psychologiczna.

Rozwija empatię, inteligencję emocjonalną, uczy współodczuwania.

*„Bo kiedy ktoś płacze, świat też staje się smutny.” – M. Musierowicz, *Opium**

w rosole.

3. Funkcja estetyczna.

Kształtuje poczucie piękna, rytmu, harmonii poprzez język i obraz.

„Pan Kotek był chory i leżał w łóżeczku...”– prostota rymu uczy dziecko

muzyczności języka.

4. Funkcja kulturowa.

Książki wprowadzają dziecko w narodowy kod kulturowy, tradycje, symbole i mitologię.

8. Podsumowanie wykładu

Literatura dziecięca to nie peryferia, lecz serce procesu kulturowego.

Kształtuje system wartości i światopogląd dziecka.

Polska szkoła badań nad literaturą dziecięcą jest jedną z najbardziej rozwiniętych w Europie.

Współczesna literatura dla dzieci łączy zabawę, refleksję i moralność, rozmawiając z dzieckiem na równych prawach.

„Kiedy dziecko czyta, świat staje się lepszy,” – Grzegorz Leszczyński.

9. Pytania do samokontroli

1. Jak definiuje literaturę dziecięcą Joanna Papuzińska?
2. Jakie są główne podejścia metodologiczne stosowane do analizy tekstów dziecięcych?
3. Na czym polega różnica między „dziecięcością” w literaturze a literaturą dla dzieci?
4. Jaką rolę odgrywają badacze: Papuzińska, Leszczyński i Baluch?
5. Jakie funkcje pełni książka dla dzieci w dzisiejszym społeczeństwie?

10. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Zapoznaj się z historią rozwoju literatury dziecięcej w Polsce oraz jej związkami z procesami kulturowymi i społecznymi.

Zwróć uwagę na specyfikę literatury dziecięcej: funkcje wychowawcze, estetyczne i poznawcze, a także na zjawisko podwójnego adresata.

Przestudiuj pojęcia: literatura dla dzieci, baśń, bajka, książka obrazkowa, adresat podwójny.

11. Praca samodzielna:

Przeczytaj fragmenty tekstów teoretycznych J. Papuzińskiej i G. Leszczyńskiego. Opracuj własną definicję pojęcia „literatura dziecięca”.

12. Literatura zalecana

1. Papużyńska, J. Inna bajka. Szkice o literaturze dziecięcej. Warszawa: WSiP, 2000.
2. Leszczyński, G. Magiczne przestrzenie dzieciństwa. Warszawa: Stentor, 2010.
3. Baluch, A. Baśń jako świat wartości. Kraków: Universitas, 1993.
4. Leszczyński, G. (red.) Literatura dla dzieci i młodzieży (1990–2020). Warszawa: PWN, 2021.
5. Musierowicz, M. Jeżycjada. Poznań: Akapit Press, 1977–2020.
6. Kasdepke, G. Detektyw Pozytywka. Warszawa: Nasza Księgarnia, 2005.
7. Uliura, H. Dziecięca literatura jako fenomen kultury. Kijów: Smoloskyp, 2018.
8. Siemieniuk, A., Taczkowska, K., Banasik-Jemielniak, N. “Nonliteral Language in Polish Children’s Literature: Cognitive and Linguistic Implications.” *International Journal of Language and Literary Studies*, vol. 7, 2024 (2020-2025 period).
https://ijlls.org/index.php/ijlls/article/view/2134?utm_source=chatgpt.com
9. Kostecka, W. “Czym jest wielokulturowa literatura dziecięca i młodzieżowa i jak ją badać? Propozycje metodologiczne z perspektywy literaturoznawczej w kontekście polskim.” *Wielogłos*, 2021, № 1 (47), pp. 123-149.
[https://ejournals.eu/en/journal/wieloglos/article/czym-jest-wielokulturowa-literatura-dziecieca-i-młodzieżowa-i-jak-ja-badac-propozycje-metodologiczne-z-perspektywy-literaturoznawczej-w-kontekscie-polskim?utm_source=chatgpt.com](https://ejournals.eu/en/journal/wieloglos/article/czym-jest-wielokulturowa-literatura-dziecieca-i-mlodziezowa-i-jak-ja-badac-propozycje-metodologiczne-z-perspektywy-literaturoznawczej-w-kontekscie-polskim?utm_source=chatgpt.com)
10. Rybak, K. “‘A completely different city’: Images of the Warsaw Ghetto in Polish Children’s Literature of the 21st Century.” *Dzieciństwo. Literatura i Kultura*, 2021, № 31, pp. 67-84.
https://www.journals.polon.uw.edu.pl/index.php/dlk/article/view/634?utm_source=chatgpt.com

TEMAT2. PRZESŁANKI HISTORYCZNE I ROZWÓJ POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ W XX WIEKU

Cel wykładu:

Zapoznanie studentów z głównymi etapami rozwoju polskiej literatury dziecięcej XX wieku, ujawnienie jej związku z procesami społeczno-historycznymi, pokazanie ewolucji obrazu dziecka – od wychowanka do współtwórcy kultury.

1. Kontekst historyczny i rozwój literatury dziecięcej

Polska literatura dziecięca początku XX wieku kształtowała się w warunkach skomplikowanej historii politycznej – walki o niepodległość, międzywojennego odrodzenia, II wojny światowej, epoki komunistycznej i późniejszej demokratyzacji.

Literatura dla dzieci w Polsce zawsze była zwierciadłem duszy narodu.
(G. Leszczyński).

Główne etapy:

1. Okres międzywojenny (1918–1939) – idee humanistyczne, realizm pedagogiczny, kształtowanie się nowoczesnej książki dla dzieci.
2. Okres powojenny (1945–1956) – odnowa moralna, motywy humanistyczne i społeczne.
3. Lata 1960–1980 – psychologizacja obrazu dziecka, pojawienie się indywidualnego głosu dziecka, nowy język i estetyka.
4. Koniec XX wieku – pojawienie się tendencji postmodernistycznych, ironii, demitologizacji dzieciństwa.

2. Polska literatura dziecięca okresu międzywojennego.

2.1. Janusz Korczak (1878–1942).

Lekarz, pedagog, pisarz, wybitny teoretyk dzieciństwa.

Jego dzieła – „Król Maciuś Pierwszy”, „Bankructwo małego Dżeka” – to nie tylko historie artystyczne, lecz także manifest praw dziecka.

„Nie ma dzieci – są ludzie.”

W powieści „Król Maciuś Pierwszy” (1923) dziecko jawi się jako istota myśląca, zdolna do podejmowania decyzji.

Fabula:

Mały chłopiec **Maciuś** niespodziewanie zostaje królem po śmierci swojego ojca. Wyobraź sobie: jesteś jeszcze dzieckiem, a na twoich barkach spoczywa całe królestwo! Ale Maciuś się nie boi. Chce, aby w jego państwie wszyscy żyli sprawiedliwie i szczęśliwie.

Maciuś od razu zaczyna czynić dobro: dba o dzieci, pomaga biednym, chce, aby każdy miał prawo się uczyć i wyrażać swoje myśli. Tworzy nawet **Dziecięcy Senat**, w którym dzieci mogą doradzać i proponować swoje pomysły – prawdziwy dziecięcy rząd!

Ale nie wszystko jest takie proste. Dorośli urzędnicy często go nie słuchają, wrogowie z sąsiednich krajów chcą wykorzystać słabość małego króla, a nawet najlepsze intencje Maciusia napotykają trudności.

Gdy wybuchają wojny, Maciuś okazuje odwagę i mądrość, ale zdaje sobie sprawę: aby rządzić krajem, potrzeba czegoś więcej niż tylko dobra i chęci pomagania. Dowiaduje się, że władza jest ciężka, a podejmowanie decyzji trudne nawet dla dorosłych.

Na końcu Maciuś trochę smuci się, ale pozostaje szczery i dobry. Zrozumiał, że ważne jest nie tylko rządzić, ale także słuchanie innych, postępowanie sprawiedliwe i cenie przyjaźni, odwagi oraz człowieczeństwa.

„Maciuś chciał dobrze, ale nikt nie rozumiał jego serca.”

Pomysły:

wiara w moralną czystość dziecka;

krytyka autorytarnego wychowania;

dziecko jako podmiot moralny, dążący do sprawiedliwości.

Znaczenie Korczaka:

Stał się duchowym symbolem humanizmu XX wieku. Jego pedagogika godności dziecka wpłynęła na literaturę powojenną.

2.2. Maria Konopnicka (1842–1910).

Choć jej twórczość rozpoczęła się w XIX wieku, to właśnie w okresie międzywojennym jej baśnie stały się moralnym i patriotycznym kodem polskiego dzieciństwa.

„Ojczyzna – to wielki zbiór więzi.”

W utworach „Krasnoludki i sierotka Marysia” (1896) oraz „Na jagody” ujawnia się połączenie baśniowości z duchem ludowym, pracowitością i miłością do przyrody.

Fabula:

Mała *Marysia* jest sierotką, która mieszka sama i musi radzić sobie w trudnym świecie. Pewnego dnia odkrywa w lesie *krainę krasnoludków* – małych, pracowitych i dobrych stworzeń, które żyją w ukryciu przed ludźmi.

Krasnoludki od razu zaprzyjaźniają się z Marysią. Uczą ją, jak dbać o przyrodę, pomagać innym i dostrzegać piękno w drobnych rzeczach. Marysia wkrótce staje się częścią ich tajemniczego świata, a każdy dzień przynosi nowe przygody i lekcje życia.

Ale w tym świecie nie brakuje też zagrożeń. Marysia uczy się odwagi, odpowiedzialności i wytrwałości – dzięki temu staje się mądrzejsza i bardziej samodzielna. Krasnoludki pokazują jej, że dobro, przyjaźń i empatia są najważniejsze, nawet gdy świat dorosłych bywa surowy.

Na końcu Marysia wraca do swojego życia wśród ludzi, ale już bogatsza o doświadczenia, przyjaźń i poczucie, że świat jest pełen dobra, jeśli tylko się go szuka.

„Marysia była sierotą, ale miała serce pełne dobroci.”

Cechy:

tradycja folklorystyczna;

moralizatorska, lecz łagodna intonacja;

kult pracy, uczciwości i dobroci;

kształtowanie uczucia patriotycznego poprzez naturę.

2.3. Julian Tuwim (1894–1953).

Poeta awangardowy, autor klasycznych wierszy dla dzieci – „Lokomotywa”, „Słoń Trąbalski”, „Ptasie radio”.

„Lokomotywa stoi i sapie, dyszy i dmucha...”

Cechy charakterystyczne:

dynamiczność, muzykalność, rytmizacja;

gra słów, onomatopeja;

połączenie humoru i edukacji.

„Słoń Trąbalski zapomniał, że miał trąbę – i ją zgubił!”

Tuwim uważał poezję dziecięcą za „*laboratorium języka*”.

Jego teksty rozwijają poczucie języka, wyobraźnię i kreatywność – to estetyka radości, w której zabawa i poznanie są nierozłączne.

3. Literatura dziecięca w okresie powojennym (1945–1956).

Powojenna Polska potrzebowała moralnej odbudowy. W literaturze pojawiają się motywy straty, współczucia, przyjaźni i nowej solidarności.

„Dzieci miały tylko książki – i te książki uczyły je wierzyć, że świat jeszcze może być dobry.” (J. Papuzińska)

Tematyka i cechy:

humanistyczny patos, wiara w człowieka;

dążenie do odbudowania zaufania do świata;

połączenie realizmu i łagodnej moralności.

Przykłady autorów:

Jan Brzechwa („Akademia pana Kleksa”) – świat fantazji jako przestrzeń wolności.

„U pana Kleksa wszystko jest możliwe – wystarczy wyobraźnia.”

W bajkowej szkole panuje twórcza anarchia, która przeciwstawia się schematom edukacji.

Hanna Żgowska („Tajemnica zielonej pieczęci”) – dzieci jako aktywni uczestnicy życia społecznego.

Wanda Chotomska – poetka, która połączyła humor i moralność:

„Każdy może być bohaterem, jeśli ma odwagę być sobą.”

4. Transformacja wizerunku dziecka w latach 60–80. Nowy typ bohatera.

W tym czasie dziecko przestaje być jedynie przedmiotem wychowania i staje się samodzielnym podmiotem doświadczenia.

W literaturze pojawia się psychologizm, autoironia, problemy społeczne.

„Dziecko przestaje być grzeczne – zaczyna pytać.” (G. Leszczyński)

4.2. Przykłady:

Małgorzata Musierowicz – cykl „Jeżycjada” (od 1977 r.).

Główne tematy: przeżycia nastolatków, konflikty rodzinne, przyjaźń, miłość, poszukiwanie siebie.

„Świat jest czasem krępujący, ale zawsze warto w nim być przyzwoitym.”
(„Kwiat kalafiora”)

Jej proza cechuje się głębią psychologiczną, humorem i ciepłem, które tworzą „domową etykę” pokolenia.

Adam Bahdaj („Podróż za jeden uśmiech”, „Do przerwy 0:1”) – literatura przygodowa, w której dzieci działają samodzielnie.

„Nie ma wakacji bez przygody, a przygoda bez przyjaźni nie ma sensu.”

Joanna Kulmowa – poetka, która mówi w imieniu dziecka, a nie o dziecku.

„Ja też mam swoje zdanie, tylko jeszcze nie potrafię go głośno powiedzieć.”

4.3. Obraz dziecka.

wyemancypowane, mądre, krytyczne;
zdolne do wyboru moralnego;
postrzegające świat ironicznie.

5. Wpływ kontekstu politycznego na dyskurs dziecięcy.

Polska literatura dziecięca nie mogła istnieć poza realiami politycznymi.

W okresie komunistycznym (1945–1989) literatura dla dzieci stała się polem ukrytego oporu i symbolicznego protestu.

„Kiedy drżący milczeli, książki mówiły szeptem.” (G. Leszczyński)

Przykłady:

W utworach dla dzieci często ukrywano alegorie wolności.

W „Akademii pana Kleksa” tytułowy bohater uosabia twórczą niezależność przeciwko mechanicznemu systemowi.

Bajkowy motyw staje się językiem oporu.

„Czarownica nie jest zła – tylko wolna.” (J. Papużyńska)

W latach 80., w dobie „Solidarności”, literatura dziecięca coraz częściej porusza tematy prawdy, wyboru i godności.

6. Podsumowanie wykładu

Polska literatura dziecięca XX wieku to historia duchowego kształtowania się narodu.

Przeszła drogę od moralizatorskich bajek do prozy psychologicznej.

Obraz dziecka przeszedł transformację od posłusznego wychowanka do samodzielnego myśliciela.

W czasach presji ideologicznej książka dla dzieci stawiała się „wyspą wolności”, miejscem, gdzie dziecko mogło pozostać sobą.

„Dzieciństwo w literaturze to zawsze przestrzeń nadziei.” (A. Baluch)

7. Pytania do samokontroli

1. Na czym polega humanistyczna koncepcja dzieciństwa w twórczości Janusza Korczaka?
2. Jakie cechy poezji Juliana Tuwima sprawiają, że jest ona unikalna w literaturze dziecięcej?
3. Jak zmienił się obraz dziecka w utworach z lat 60–80?
4. W jaki sposób kontekst polityczny wpływał na dyskurs dziecięcy?
5. Jakie idee pozostają aktualne we współczesnej polskiej literaturze dziecięcej?

8. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Zbadaj genezę i rozwój tradycji moralno-dydaktycznej w twórczości M. Konopnickiej, J. Tuwima i J. Brzechwy.

Przeanalizuj sposób kształtowania obrazu dziecka i wychowawcze przesłanie utworów.

Zwróć uwagę na elementy humoru, gry słownej i rytmiki w klasycznych wierszach dziecięcych.

9. Praca samodzielna:

Porównaj motywy i styl w utworach „Lokomotywa” J. Tuwima i „Na straganie” J. Brzechwy.

10. Literatura zalecana

1. Musierowicz, M. *Jeźyczada*. Poznań: Akapit Press, 1977–2020.
2. Leszczyński, G. *Magiczne przestrzenie dzieciństwa*. Warszawa: Stentor, 2010.
3. Papużyńska, J. *Inna bajka. Szkice o literaturze dziecięcej*. Warszawa: WSiP, 2000.
4. Baluch, A. *Dziecko i świat przedstawiony*. Kraków: Universitas, 2004.
5. Senderska, J., Mityk, I., Piotrowska-Oberda, E. The Image of the Family and Family Home in Małgorzata Musierowicz's Series of Novels, and the Stereotype of the Family in Contemporary Polish Society. *Children's Literature in Education*, 53 (2022), 182-198.
6. Fimiak-Chwiłkowska, A. Internationalisation of Children's and Young Adult Literature – a Threat or an Opportunity for Cultural Diversity? *Dzieciństwo. Literatura i Kultura*, 42 (2022), 99-111.
7. Wróblewski, M. Stolen childhood. War memories of children and young people from 1945-1946. *Children's Literature in Education*, 55 (2024), 533-548.
8. Siemieniuk, A., Taczkowska, K., Banasik-Jemieliński, N. Nonliteral Language in Polish Children's Literature: Cognitive and Linguistic Implications. *International Journal of Language and Literary Studies*, 7(3) (2025), 191-214.

TEMAT 3. GŁÓWNE CECHY I SYSTEM GATUNKOWY WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ

1. Wstęp. Od tradycji do współczesności.

Współczesna polska literatura dziecięca jest wynikiem głębokiej ewolucji – od ideałów dydaktycznych początku XX wieku do polifoniczności, psychologizmu i ironii współczesnych tekstów.

Łączy funkcję edukacyjną z rozrywką, otwarcie poruszając problemy dziecięcych doświadczeń, emocji i samoidentyfikacji.

Grzegorz Leszczyński podkreśla:

„Współczesna książka dla dzieci przestała być jedynie środkiem wychowawczym – stała się przestrzenią dialogu z młodym czytelnikiem.”

2. Charakterystyczne cechy tekstu dziecięcego.

2.1. Adresowalność.

Literatura dziecięca ma wyraźnie określonego adresata – dziecko, ale jej współczesna forma przewiduje również podwójnego czytelnika (zarówno dziecko, jak i dorosłego).

Przykład:

W powieści Małgorzaty Musierowicz „Kwiat kalafiora” autorka zwraca się do nastolatków, ale jednocześnie tworzy aluzje zrozumiałe dla dorosłych:

„Nie zawsze bycie dorosłym oznacza bycie mądrzejszym – czasem dziecko widzi jaśniej.”

2.2. Fantazja i kreatywność

Fantazja jest głównym motorem fabuły – sposobem ucieczki od rzeczywistości lub jej reinterpretacji.

Przykład:

Grzegorz Kasdepke, „Detektyw Pozytywka” – ironiczna gra detektywistyczna, w której wyobrażenia pomagają rozwiązywać zwykłe sytuacje życiowe:

„Nie trzeba być wielkim detektywem, żeby znaleźć szczęście – wystarczy zauważyć uśmiech mamy.”

2.3. Dydaktyzm w nowym wymiarze

W przeciwieństwie do moralizatorstwa minionych epok, współczesna literatura wychowuje poprzez zabawę, ironię i uczenie się sytuacyjne.

Przykład:

Barbara Kosmowska, „Płacząca rybka” – autorka porusza temat straty i dojrzewania:

„Czasami największą odwagą jest przyznanie się, że się boisz.”

2.4. Optymizm i afirmacja życia

Nawet w dramatycznych fabułach zachowuje się wiara w dobro, człowieczeństwo i możliwość zmian.

Przykład:

Dorota Terakowska, „Tam, gdzie diabeł mówi dobranoc”:

„Świat jest pełen cudów, tylko ludzie czasem przestają w nie wierzyć.”

3. Specyfika językowa książki dla dzieci

3.1. Prostota i muzyczność języka

Język literatury dziecięcej dąży do prostoty, rytmiczności, powtórzeń i gry słów.

Julian Tuwim, klasyk, zapoczątkował tradycję gry dźwiękiem w wierszach („Lokomotywa”), która jest kontynuowana w poezji współczesnej.

Joanna Papużyńska, „Nasza mama czarodziejka”:

„Czary-mary, hokus-pokus – w jednej dłoni światło, w drugiej – dotyk.”

3.2. Perspektywa dziecka.

Opowieść jest często prowadzona z perspektywy dziecka, jego językiem lub wewnętrznym monologiem, co tworzy efekt autentyczności.

Przykład:

Agnieszka Hylińska-Konrad, „Listy Klary”:

„Nie umiem być duża, choć wszyscy tego chcą. Ale duzi też się biją, tylko nikt im nie zabrania.”

3.3. Humor i zabawa

Język jest często ironiczny, pełen kalamburów, parodii, dziecięcych wymysłów.

Grzegorz Kasdepke:

„Trzęsą się ci dziwni ludzie – udają, że wszystko wiedzą, a nie wiedzą, gdzie są ich klucze.”

4. System gatunkowy współczesnej polskiej literatury dziecięcej

4.1. Bajka

Tradycyjna – kontynuacja motywów ludowych (np. M. Kulejba, „Baśnie nie tylko dla dzieci”).

Nowoczesna – bajka psychologiczna, filozoficzna, metaforyczna.

„Bajka nie uczy już tylko dobra i zła – uczy, że świat bywa szary.”(G. Leszczyński)

Przykład:

Jan Bednarek, „Nudzimisie” – bajka o istotach pomagających dzieciom walczyć z nudą.

4.2. Opowieść

Realistyczne teksty o codziennym życiu dziecka.

Autorzy: **Małgorzata Musierowicz** („Jeżycjada”), **Barbara Kosmowska** („Buba”).

Tematy: rodzina, przyjaźń, tożsamość, problemy społeczne.

„Dzieciństwo to nie raj – to podróż, czasem przez burzę”.

(M. Musierowicz).

4.3. Poezja

Połączenie gry i refleksji filozoficznej.

Poeci: **Danuta Wawiłow, Joanna Papuzińska, Dorota Gellner.**

„Słowa też mają skrzydła – trzeba im tylko dać wiatr.”

(D. Wawiłow)

4.4. Dramat dla dzieci

Mniej rozpowszechniony, ale żywy w teatrach dziecięcych.

Marta Guśniowska tworzy sztuki z podwójnym kodem: humor dla dzieci, refleksja dla dorosłych.

„Czasem trzeba zgubić drogę, żeby znaleźć przyjaciela.”

5. Współczesne modyfikacje gatunków

5.1. Bajka fantasy

Łączy tradycyjne motywy z tematami społecznymi lub science fiction.

Maria Krawczyk, „Miasto smoków”:

„Smoki nie zniknęły – po prostu schowały się w naszych lękach.”

5.2. Realizm dziecięcego doświadczenia

Głębokie psychologiczne ujęcie emocji dziecka: strach, samotność, dojrzewanie.

Barbara Kosmowska, „Tru”, **Anna Onichimowska**, „Hera, moja miłość”.

„Dzieci też mają tajemnice, których dorośli nie potrafią unieść.”

5.3. Opowieść przygodowa

Zachowuje elementy klasyki, lecz dostosowana do realiów współczesnych.

Rafał Kosik, „Felix, Net i Nika” – połączenie przygody, nauki i humoru.

„Technologia to tylko narzędzie – przyjaźń to magia, której nie da się zaprogramować.”

6. Wnioski

Współczesna polska literatura dziecięca:

balansuje między rzeczywistością a fikcją;

zachowuje funkcję wychowawczą, ale w formie partnerskiego dialogu;

rozwija nowe hybrydy gatunkowe;

oferuje język, który rozwija empatię i kreatywność.

„Dzieci nie potrzebują bajek o idealnym świecie. Potrzebują bajek, które uczą, jak być dobrym w świecie, który nie jest idealny.”

(J. Papużyńska)

7. Pytania do samokontroli

1. Jakie są najważniejsze cechy współczesnej literatury dziecięcej w porównaniu z tradycyjną?

2. Na czym polega zjawisko „podwójnego adresata” w literaturze dla dzieci?

3. Jaką rolę pełni fantazja i kreatywność w tworzeniu współczesnych fabuł dziecięcych?

4. W jaki sposób współczesna literatura dziecięca redefiniuje dydaktyzm?

5. Jakie gatunki dominują w dzisiejszej literaturze dla dzieci i młodzieży?

6. Jakie wartości etyczne i emocjonalne przekazuje twórczość Barbary Kosmowskiej, Małgorzaty Musierowicz i Grzegorza Kasdepke?

7. Jak współczesne teksty literackie pomagają dziecku zrozumieć siebie i świat dorosłych?

8. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Określ różnice między baśnią ludową a literacką.

Zbadaj motywy inicjacyjne, symbolikę dobra i zła, oraz archetypiczne wątki w utworach J. Papuzińskiej i D. Terakowskiej.

Zwróć uwagę na funkcję baśni w kształtowaniu wyobraźni i tożsamości dziecka.

9. Praca samodzielna:

Napisz krótki esej pt. „Baśń jako droga do samopoznania”.

10. Literatura zalecana

1. Leszczyński, G. Magiczne przestrzenie dzieciństwa. Warszawa: Stentor, 2010.
2. Papuzińska, J. Inna bajka. Szkice o literaturze dziecięcej. Warszawa: WSiP, 2000.
3. Kosmowska, B. Buba. Warszawa: Literatura, 2002.
4. Kasdepke, G. Detektyw Pozytywka. Warszawa: Nasza Księgarnia, 2005.
5. Musierowicz, M. Jeźycjada. Poznań: Akapit Press, 1977–2020.
6. Wawiłow, D. Wiersze dla dzieci. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1981.
7. Terakowska, D. Tam, gdzie diabeł mówi dobranoc. Kraków: Literackie, 1996.
8. Onichimowska, A. Hera, moja miłość. Warszawa: Literatura, 2002.
9. Bednarek, J. Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek. Warszawa: Literatura, 2015.
10. Maleszka, A. Magiczne drzewo: Czerwone krzesło. Warszawa: Media Rodzina, 2013.

11. Senderska, J.; Mityk, I.; Piotrowska-Oberda, E. The Image of the Family and Family Home in Małgorzata Musierowicz's Series of Novels, and the Stereotype of the Family in Contemporary Polish Society. *Children's Literature in Education*, 53 (2022), 182-198.
12. Kostecka, W. Czym jest wielokulturowa literatura dziecięca i młodzieżowa i jak ją badać? Propozycje metodologiczne z perspektywy literaturoznawczej w kontekście polskim. *Wielogłos*, 2021 (1(47)), s. 123-149.
13. Siemieniuk, A.; Taczowska, K.; Banasik-Jemielniak, N. Nonliteral Language in Polish Children's Literature: Cognitive and Linguistic Implications. *International Journal of Language and Literary Studies*, 7(3) (2025), 191-214.
14. Kravets, O. Studying and popularization of Polish children's literature in Ukraine. *Sultanivski Chytannia*, №12 (2023), 16-25.
15. Rybak, K. "A completely different city": Images of the Warsaw Ghetto in Polish Children's Literature of the 21st Century. *Dzieciństwo. Literatura i Kultura*, 31 (2021), 67-84.

TEMAT 4. WSPÓŁCZESNA POLSKA BAŚŃ: OD TRADYCJI DO POSTMODERNIZMU

1. Wstęp. Baśń jako wieczna forma kultury

Baśń to jeden z najstarszych i najbardziej żywotnych gatunków literackich, który zachowuje zdolność adaptacji do nowych kontekstów społecznych i kulturowych.

W polskiej tradycji XX–XXI wieku baśń przekształciła się z moralizatorskiej opowieści w wielowymiarową, symboliczną i często filozoficzną formę.

Joanna Papuzińska podkreśla:

„Baśń nie tylko uczy dobra i zła – pomaga dziecku zrozumieć, kim jest człowiek.”

2. Ewolucja gatunku baśni w literaturze polskiej

2.1. Od tradycji ludowej do autorskiej baśni

W XIX i na początku XX wieku baśń pełniła przede wszystkim funkcję dydaktyczną (M. Konopnicka, J. Przyboś).

W okresie powojennym kształtuje się baśń autorska, która opiera się na archetypach ludowych, ale porusza nowe tematy: odpowiedzialność, poświęcenie, przyjaźń, strach, strata.

2.2. Pojawienie się „baśni filozoficznej”

W latach 80. i 90. XX wieku rozwija się tzw. baśń filozoficzna, bliska przypowieści, odnosząca się do dylematów moralnych i problemów dojrzewania.

Dorota Terakowska w „Córce czarownic” rozważa temat wolności i wyboru jako kwestii egzystencjalnej:

„Nie wystarczy mieć moc – trzeba wiedzieć, po co ją masz.”

Główna bohaterka, Dorota, dorasta w świecie pełnym tajemnic i niezwykłych zdarzeń. Jej matka była czarownicą, a Dorota odziedziczyła po niej zarówno niezwykłe zdolności, jak i poczucie odpowiedzialności za dobro innych.

W trakcie opowieści Dorota odkrywa, że magia to nie tylko czary i zaklęcia – to także umiejętność podejmowania trudnych decyzji, rozumienia ludzi i własnych emocji. Spotyka przyjaciół i wrogów, uczy się odróżniać dobro od zła i poznaje znaczenie przyjaźni, miłości i poświęcenia.

Powieść łączy elementy fantastyki i realizmu psychologicznego – Dorota zмага się z codziennymi problemami, konfliktem wewnętrznym i odpowiedzialnością wynikającą z dziedzictwa matki. Każde jej działanie ma konsekwencje, które uczą ją dojrzałości i empatii.

Końcowy wniosek powieści jest jasny: prawdziwa moc tkwi w odpowiedzialnym wykorzystaniu talentów, w otwartym sercu i w umiejętności dokonywania właściwych wyborów.

2.3. Baśń w epoce postmodernizmu

W XXI wieku polska baśń nabiera cech postmodernistycznych:

ironiczność i gra z tradycją;

dekonstrukcja obrazów (odwrócone role bohatera i antagonisty);

hybrydowość gatunkowa (połączenie fantastyki, realizmu, komedii);

intertekstualność.

Andrzej Maleszka w cyklu „Magiczne drzewo” (2006—...) tworzy świat, w którym zwyczajne dzieci stają się bohaterami magicznego eposu, ale w centrum nie znajduje się magia, lecz wybór moralny:

„Magia nie czyni człowieka dobrym ani złym – tylko jego serce potrafi.”

3. Przeformułowanie klasycznych motywów

3.1. Motyw dobra i zła

W klasycznych baśniach dobro zawsze zwyciężało zło, jednak współcześni autorzy pokazują złożoność wyborów moralnych.

Dorota Terakowska, „Tam, gdzie spadają anioły”:

„Czasami anioły upadają nie dlatego, że są złe, ale dlatego, że chcą być bliżej ludzi.”

Główna bohaterka powieści, Ania, doświadcza w swoim życiu wielu trudnych sytuacji – straty, rozczarowań i samotności. Historia łączy elementy realizmu psychologicznego i fantastyki, ukazując zmagania młodej dziewczyny z własnymi emocjami i poczuciem sensu życia.

Ania odkrywa świat, w którym anioły symbolizują nadzieję, opiekę i moralne wsparcie. Spotkania z niezwykłymi postaciami i wydarzenia pełne metafor uczą ją odwagi, wrażliwości i odpowiedzialności za własne wybory.

Powieść podejmuje również tematy straty, żalu, przemijania oraz odkrywania dobra w trudnych okolicznościach. Dorota Terakowska pokazuje, że każde doświadczenie, nawet bolesne, może prowadzić do rozwoju wewnętrznego i lepszego zrozumienia świata.

Wniosek powieści: życie jest pełne wyzwań, ale dzięki wrażliwości, empatii i nadziei można odnaleźć sens i siłę do dalszego działania.

3.2. Motyw dziecka wybranego

W utworach **Maleszki, Terakowskiej i Onichimowskiej** dziecko często występuje jako pośrednik między światem realnym a magicznym, co symbolizuje poszukiwanie własnej tożsamości.

A. Maleszka, „Magiczne drzewo: Czerwone krzesło”:

„Dzieci widzą więcej, bo jeszcze nie zapomnieli, jak patrzeć sercem.”

Historia zaczyna się, gdy grupa dzieci odkrywa magiczne drzewo, które spełnia życzenia – ale każde życzenie ma swoje konsekwencje. Tym razem dzieci znajdują czerwone krzesło, które ma niezwykłą moc – potrafi przenosić osoby w miejsca, o których marzą, lub pomaga realizować ukryte pragnienia.

Bohaterowie szybko przekonują się, że magia nie jest zabawą bez ryzyka. Nie każde życzenie przynosi szczęście – czasem zamiast spełnienia marzenia pojawiają się problemy i niebezpieczeństwa. Dzieci muszą wykazać się odwagą, sprytem i współpracą, aby naprawić skutki własnych działań.

W trakcie przygody uczą się też ważnych rzeczy: odpowiedzialności za swoje decyzje, znaczenia przyjaźni i współdziałania oraz że czasem lepiej docenić to, co się ma, niż pragnąć więcej.

Na końcu magiczne drzewo i czerwone krzesło pozostawiają dzieci bogatsze o doświadczenie – zrozumiały, że magia jest piękna, ale prawdziwa wartość tkwi w mądrych wyborach i bliskich relacjach.

3.3. Odwrócone role

Postmodernistyczna baśń obala stereotypy – „wilk” może być dobry, „król” słaby, a „czarownica” – mądrym mentorem.

Anna Onichimowska, „Najwyższa góra świata”:

„Potwory nie istnieją – dopóki ich nie wymyślimy.”

Główna bohaterka, dziewczynka lub nastolatka (zależnie od edycji), staje przed wyzwaniem, które wymaga odwagi, determinacji i dojrzałości. Historia rozgrywa się w kontekście ekspedycji górskiej lub podróży w góry, gdzie bohaterowie uczą się pracy zespołowej, odpowiedzialności i radzenia sobie w trudnych sytuacjach.

Powieść porusza tematy takie jak:

przezwyciężanie własnych lęków,
odkrywanie siebie poprzez trudności,
wartość przyjaźni i współpracy,
kontakt z naturą i szacunek dla środowiska.

Autorka łączy realizm psychologiczny z przygodowym charakterem fabuły, co pozwala młodemu czytelnikowi identyfikować się z bohaterem i przeżywać emocje wraz z nim.

Wniosek powieści: pokonywanie przeszkód i podejmowanie trudnych decyzji rozwija charakter i kształtuje poczucie odpowiedzialności za siebie i innych.

4. Symbolika, archetypy, problemy moralno-etyczne

4.1. Archetypy w nowoczesnej baśni

Współczesna polska baśń zachowuje podstawowe archetypy (bohater, mentor, próba, inicjacja), ale interpretuje je na nowo.

Archetyp	Współczesne rozumienie	Przykład
Bohater	Niedoskonały, wątpi, uczy się	D. Terakowska – Ewa z „Córki czarownic”
Nauczyciel	Często postać kobieca, symbol wiedzy	Pani Czarna w M. Musierowicz „Nelka”

Droga / Podróż	Symbol dojrzewania, samopoznania	A. Niemczyńska „Samotne anioły”
----------------	----------------------------------	---------------------------------

„Każda podróż w baśni to podróż do siebie.”

4.2. Wymiar etyczny

Baśń nie tylko kształtuje orientacje moralne, lecz także zachęca dziecko do samodzielnego myślenia.

Terakowska:

„Nie ma łatwych odpowiedzi – są tylko pytania, które trzeba zadać sobie samemu.”

Maleszka:

„Nie każde marzenie powinno się spełnić – niektóre uczą, jak marzyć mądrzej.”

5. Miejsce fantastyki i metafory w wychowaniu czytelnika

5.1. Fantastyka jako narzędzie pedagogiczne

Fantastyka pozwala dziecku bezpiecznie zrozumieć złożone uczucia – strach, stratę, samotność, wojnę.

G. Leszczyński zauważa:

„Fantastyka to język dziecięcych emocji – mówi prawdę przez fikcję.”

5.2. Metafora jako forma wychowania

Metaforyczność współczesnej baśni pozwala mówić o tematach tabu – śmierci, niesprawiedliwości, agresji – w delikatnej formie.

A. Onichimowska, „Dziesięć stron świata”:

„Każdy ma swoją stronę świata – trzeba ją tylko znaleźć.”

Wyobraź sobie dziecko, które wyrusza w niezwykłą podróż dookoła świata – od wielkich miast po małe wioski, od tętniących życiem targowisk po ciche, malownicze zakątki. Na swojej drodze spotyka dzieci z różnych krajów, które mówią innymi językami, mają inne zwyczaje i tradycje. Czasem trudno się porozumieć, czasem trzeba pokonać własne lęki – ale w każdym spotkaniu kryje się coś cennego.

Każda przygoda staje się lekcją życia: bohater uczy się słuchać, współpracować, dostrzegać różnice i doceniać to, co wspólne. Wspólne zabawy, rozwiązywanie problemów, a czasem drobne kłótnie uczą, że prawdziwa przyjaźń nie zna granic.

Na końcu podróży bohater wraca do domu nie tylko z bagażem pamiątek, ale przede wszystkim z otwartym sercem i głową pełną nowych doświadczeń. Rozumie, że świat jest wielobarwny, pełen historii, ludzi i zwyczajów, i że każde dziecko – niezależnie od miejsca, w którym się urodziło – nosi w sobie swoją wyjątkową opowieść.

1. Początek podróży

Bohater przygotowuje się do wyjątkowej wyprawy, pełen ciekawości i ekscytacji.

Marzy o tym, by poznać dzieci z różnych krajów i odkryć nieznanne miejsca.

2. Spotkanie z pierwszymi przyjaciółmi

Na targowisku w obcym mieście bohater poznaje dzieci, które mówią w innym języku.

Pierwsze trudności w porozumieniu – nie wszystkie słowa są zrozumiałe.

Nauka cierpliwości i obserwacji – język to nie tylko słowa, ale też gesty i emocje.

3. Przygody w nowych kulturach

Zwiedzanie wiosek, miast i zakątków świata, każdy dzień przynosi nowe doświadczenia.

Bohater uczestniczy w lokalnych zabawach, poznaje zwyczaje i tradycje.

Małe konflikty między dziećmi uczą, jak rozwiązywać problemy i współpracować.

4. Lekcje życia

Każde spotkanie to okazja do nauki: empatia, akceptacja, szacunek do innych kultur.

Bohater uczy się, że różnice między ludźmi są cenne i mogą wzbogacać przyjaźnie.

Czasem pojawiają się lęki i trudności, ale każde wyzwanie staje się przygodą.

5. Przyjaźń ponad granicami

Bohater i nowe przyjaciółki/przyjaciele uczą się wspólnie bawić, pomagać sobie i wspierać.

Rozumieją, że prawdziwa przyjaźń nie zna granic, języka ani kraju.

6. Powrót do domu

Po pełnej przygód podróży bohater wraca z bagażem wspomnień i doświadczeń.

Serce i głowa pełne nowych wrażeń – bogatszy o przyjaźnie, wiedzę i otwartość na świat.

Zrozumienie, że każde dziecko na świecie ma swoją wyjątkową historię, którą warto poznać.

5.3. Funkcja oczyszczająca

Baśń pomaga dziecku emocjonalnie przeżyć strach lub stratę – oczyszcza poprzez współodczuwanie.

D. Terakowska:

„Baśń jest lustrem, w którym dziecko uczy się patrzeć na swoje emocje.”

6. Współcześni autorzy i trendy

Autor	Utwory	Cechy charakterystyczne
Dorota Terakowska	„Córka czarownic”, „Tam, gdzie spadają anioły”	Głębia moralno-filozoficzna, archetypy, metaforyczność
Andrzej Maleszka	Cykl „Magiczne drzewo”	Dynamiczna fabuła, ironia, motyw wyboru moralnego
Anna Onichimowska	„Najwyższa góra świata”, „Trudne pytania”	Psychologizm, wewnętrzny monolog dziecka, symbolizm
Joanna Papużyńska	„Nasza mama czarodziejka”	Połączenie codzienności z magią, humanistyczna perspektywa

7. Wnioski

Współczesna polska baśń odchodzi od prostego przeciwstawienia dobra i zła, ujawniając moralną złożoność świata.

Przekształca fantastykę w język psychologicznego i duchowego rozwoju dziecka.

Pisarze łączą struktury archetypowe z postmodernistyczną grą, tworząc wielowarstwowe teksty, które mogą czytać zarówno dzieci, jak i dorośli.

„Współczesna baśń to nie ucieczka od rzeczywistości, lecz sposób na jej zrozumienie.”

8. Pytania do samokontroli

1. Jakie są główne etapy rozwoju polskiej baśni od XIX wieku do współczesności?
2. Czym różni się baśń autorska od ludowej?
3. Na czym polega filozoficzny wymiar twórczości Doroty Terakowskiej?
4. Jakie cechy postmodernistyczne występują w cyklu „Magiczne drzewo” Andrzeja Maleszki?
5. W jaki sposób współczesna baśń wykorzystuje archetypy i symbole?
6. Jaką funkcję pełni metafora i fantastyka w wychowaniu młodego czytelnika?
7. W jaki sposób współczesna baśń łączy elementy dydaktyczne i artystyczne?

9. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Zapoznaj się z twórczością D. Terakowskiej, A. Onichimowskiej i B. Kosmowskiej.

Przeanalizuj sposób ukazywania problemów dojrzewania, samotności i relacji rodzinnych.

Zwróć uwagę na psychologiczne i realistyczne elementy narracji.

10. Praca samodzielna:

Przygotuj prezentację dotyczącą tematu poszukiwania tożsamości w powieściach „Córka czarownic” i „Najwyższa góra świata”.

11. Literatura zalecana

1. Leszczyński, G. Magiczne przestrzenie dzieciństwa. Warszawa: Stentor, 2010.

2. Papużyńska, J. Inna bajka. Szkice o literaturze dziecięcej. Warszawa: WSiP, 2000.
3. Kosmowska, B. Buba. Warszawa: Literatura, 2002.
4. Kasdepke, G. Detektyw Pozytywka. Warszawa: Nasza Księgarnia, 2005.
5. Musierowicz, M. Jeźycjada. Poznań: Akapit Press, 1977–2020.
6. Wawiłow, D. Wiersze dla dzieci. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1981.
7. Terakowska, D. Tam, gdzie diabeł mówi dobranoc. Kraków: Literackie, 1996.
8. Onichimowska, A. Hera, moja miłość. Warszawa: Literatura, 2002.
9. Bednarek, J. Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek. Warszawa: Literatura, 2015.
10. Maleszka, A. Magiczne drzewo: Czerwone krzesło. Warszawa: Media Rodzina, 2013.
11. Senderska, J.; Mityk, I.; Piotrowska-Oberda, E. The Image of the Family and Family Home in Małgorzata Musierowicz's Series of Novels, and the Stereotype of the Family in Contemporary Polish Society. *Children's Literature in Education*, 53 (2022), 182-198.
12. Kostecka, W. Czym jest wielokulturowa literatura dziecięca i młodzieżowa i jak ją badać? Propozycje metodologiczne z perspektywy literaturoznawczej w kontekście polskim. *Wielogłos*, 2021 (1(47)), s. 123-149.

TEMAT 5. POEZJA DLA DZIECI W DZISIEJSZEJ POLSCE

1. Wstęp. Rola poezji w kształtowaniu światopoglądu dziecka

Poezja jest szczególnym sposobem postrzegania świata przez dziecko. Pomaga rozwijać wyobraźnię, inteligencję emocjonalną, słuch muzyczny i poczucie języka.

W polskiej kulturze XX–XXI wieku poezja dla dzieci zajmuje ważne miejsce, ponieważ poeci zwracają się nie tylko do dzieci, ale także do „wewnętrznego dziecka” dorosłego.

Anna Kamińska:

„Dzieciństwo to nie wiek, ale kraj, z którego nigdy w pełni się nie wraca.”

2. Słowo poetyckie dla dziecka: muzyczność, rym, gra słów

Muzykalność jest jedną z wiodących cech polskiej poezji dziecięcej.

Rytm, powtórzenia i aliteracje tworzą efekt gry, bliski dziecięcemu odbiorowi.

Rymy i gra słów pomagają dziecku zapamiętać tekst i rozwijają elastyczność językową.

Przykład – Julian Tuwim, „Lokomotywa”:

*„Stoi na stacji lokomotywa,
Ciężka, ogromna i pot z niej splywa...”*

Komentarz:

Poeta łączy organizację dźwiękową (onomatopeję, rytm, anaforę) z humorem i obserwacją świata. Dziecko „słyszy” pociąg dzięki rytmice i grze dźwięków.

3. Julian Tuwim – twórca poetyckiej baśniowości

Julian Tuwim (1894–1953) – klasyk polskiej poezji dziecięcej.

Jego wiersze łączą muzykalność, satyrę społeczną, dziecięcy absurd i miłość do świata drobiazgów.

„Słoń Trąbalski” – bajkowy obraz niechlujnego słonia, który zapomina imion swoich dzieci:

„Trąbalski zapomniał, że ma dwoje dzieci – a potem szukał ich po całym pokoju.”

„Okulary” – satyryczny wiersz, w którym dorosły staje się bezradny:

„Szukał okularów, a one były na nosie.”

Humor i przesada uczą dziecko rozumieć konsekwencje nieuwagi, bez moralizatorstwa.

4. Jan Brzechwa – mistrz dziecięcego humoru i rymu

Jan Brzechwa (1898–1966) – klasyk poezji dziecięcej, znany z fantazji i eksperymentów językowych.

Przykłady:

Na straganie w dzień targowy – warzywa rozmawiają, żartują, powstaje świat „żywych istot”.

Leń – rytm i humor uczą postrzegać pracę jako zabawę, a nie obowiązek:

*„Na tapczanie siedzi leń,
Nic nie robi cały dzień!”*

5. Danuta Wawił – nowe pokolenie poetów dla dzieci

Danuta Wawił (1942–1999) łączy ciepło dziecięcego spojrzenia z głębią psychologiczną.

Jej teksty są pełne czułości, wewnętrznego dramatu i filozoficznego podtekstu.

Przykłady:

*„Mama zawsze ma rację, nawet kiedy jej nie ma.”
„Kto boi się ciemności, ten nie zobaczy gwiazd.”*

Poezja uczy akceptować strach jako część rozwoju i rozumieć dziecięcą logikę.

6. Wisława Szymborska – poezja filozofii dzieciństwa

Wisława Szymborska (1923–2012) – laureatka Nagrody Nobla, której wiersze, choć nie skierowane specjalnie do dzieci, doskonale trafiają do dziecięcej świadomości.

Przykład:

„Nic dwa razy się nie zdarza – i nie zdarzy.

Dlatego rodzimy się bez doświadczenia i umieramy bez nawyku.”

Wiersz otwiera ideę niepowtarzalności każdego momentu życia.

7. Gra językowa i poetyka dziecięcej wyobraźni

Poezja dziecięca opiera się często na paradoksach językowych, neologizmach, rymach dźwiękowych:

Tuwim: Pan Hilary – rytm i powtórzenie jako motyw muzyczny.

Brzechwa: Kaczka dziwaczka – eksperyment słowotwórczy.

Wawił: Zielny – poetycka metafora emocji przez kolor.

*„Kaczka dziwaczka,
dziwne miała zwyczaje...”*

Dziecko odkrywa piękno „inności”, a nie tylko normy.

8. Humor i podteksty filozoficzne w poezji dziecięcej

Humor to środek rozrywki i sposób poznawania świata bez strachu.

Filozoficzność – próba odpowiedzi na odwieczne pytania: czym jest dobro, pamięć, strach, miłość – poprzez zabawę.

Szyborska:

„Nie każdy śmiech jest wesoły.”

Dziecko uczy się odróżniać szczerłość od udawania.

9. Wnioski

Polska poezja dla dzieci łączy zabawę, filozofię i liryzm.

Pomaga dziecku myśleć poetycko, słyszeć rytm świata i rozwijać empatię.

Twórczość Tuwima, Brzechwy, Wawił i Szymborskiej kształtuje etyczną i estetyczną kulturę młodego czytelnika.

10. Pytania do samokontroli

1. Jakie funkcje pełni muzyczność i rytm w poezji dziecięcej?
2. Czym różni się humor Tuwima i Brzechwy?
3. W jaki sposób poezja Danuty Wawił uczy dzieci radzenia sobie ze strachem i emocjami?
4. Dlaczego wiersze Szymborskiej są ważne dla dzieci, mimo że nie były tworzone specjalnie dla nich?
5. Jakie środki językowe rozwijają wyobraźnię i kreatywność dziecka?

11. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Przeanalizuj rolę wyobraźni i fantazji w literaturze dla dzieci jako narzędzi poznawania świata i samego siebie.

Zwróć uwagę na moralne i filozoficzne przesłania utworów A. Maleszki („Magiczne drzewo”) i D. Terakowskiej („Tam, gdzie spadają anioły”).

Omów znaczenie fantastyki jako formy refleksji nad dobrem, odwagą i odpowiedzialnością.

12. Praca samodzielna:

Napisz recenzję wybranej współczesnej polskiej powieści fantasy dla młodzieży.

13. Literatura zalecana

1. Leszczyński, G. Magiczne światy. Z dziejów literatury dziecięcej i młodzieżowej w Polsce XX wieku. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2010.
2. Papuzińska, J. Inna bajka. Szkice o literaturze dziecięcej. Warszawa: WSiP, 2000.
3. Kosmowska, B. Buba. Warszawa: Literatura, 2002.
4. Kasdepke, G. Detektyw Pozytywka. Warszawa: Nasza Księgarnia, 2005.
5. Musierowicz, M. Jeżycjada. Poznań: Akapit Press, 1977–2020.
6. Wawiłow, D. Wiersze i wierszyki. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1981.
7. Terakowska, D. Tam, gdzie diabeł mówi dobranoc. Kraków: Literackie, 1996.
8. Onichimowska, A. Najwyższa góra świata. Warszawa: WSiP, 1998.
10. Brzechwa, J. Brzechwa dzieciom. Warszawa: Czytelnik, (рік видання) ...
11. Baluch, A. Poetyka baśni literackiej. Kraków: Universitas, 2006.
12. Senderska, J.; Mityk, I.; Piotrowska-Oberda, E. The Image of the Family and Family Home in Małgorzata Musierowicz's Series of Novels, and the Stereotype of the Family in Contemporary Polish Society. *Children's Literature in Education*, 53 (2022), 182-198.
13. Kostecka, W. Czym jest wielokulturowa literatura dziecięca i młodzieżowa i jak ją badać? Propozycje metodologiczne z perspektywy literaturoznawczej w kontekście polskim. *Wielogłos*, 2021 (1(47)), s. 123-149.
14. Siemieniuk, A.; Taczowska, K.; Banasik-Jemieliński, N. Nonliteral Language in Polish Children's Literature: Cognitive and Linguistic Implications. *International Journal of Language and Literary Studies*, 7(3) (2025), 191-214.
15. Kravets, O. Studying and popularization of Polish children's literature in Ukraine. *Sultanivski Chytannia* №12 (2023), 16-25.

TEMAT 6. PROZA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY W XX–XXI WIEKU

1. Wstęp: Proza dziecięca jako przestrzeń kształtowania osobowości

W XX–XXI wieku polska proza dziecięca i młodzieżowa przeszła drogę od opowieści moralno-dydaktycznej do głęboko psychologicznej literatury, w której dziecko jawi się jako pełnoprawna osoba, która czuje, wątpi i dokonuje wyborów.

Janusz Korczak:

„Dziecko to nie przyszły człowiek, ale człowiek już teraz.”

Ta idea pozostaje metodologiczną podstawą dla współczesnych polskich autorów.

2. Tematy współczesnej prozy: dzieciństwo, rodzina, przyjaźń, szkoła

2.1. Dzieciństwo jako strefa prób i radości

Dzieciństwo w nowoczesnej prozie polskiej nie jest jedynie „słodkim” okresem. To czas poszukiwania siebie, pokonywania trudności i odkrywania wartości moralnych.

Barbara Kosmowska, „Buba”:

„Dzieciństwo to nie bajka, tylko pierwszy rozdział okrucieństwa.”

2.2. Rodzina i więzi międzypokoleniowe

Rodzina jest źródłem miłości, akceptacji, ale też konfliktów i bólu. Autorzy pokazują, że relacje rodzinne kształtują emocjonalny świat dziecka.

2.3. Przyjaźń i życie szkolne

Szkoła i przyjaźń są kluczowe w polskiej prozie XXI wieku. Bohaterowie uczą się empatii, odwagi i uczciwości.

Joanna Olech, „Gdzie diabeł mówi „do zobaczenia””:

„Przyjaźń to nie to, że nigdy się nie kłócimy. To, że po każdej kłótni znów się śmiejemy.”

Wyobraź sobie szkołę pełną śmiechu, psotnych żartów i codziennych zagadek – tak wygląda świat bohaterki tej książki. Dziewczynka stara się odnaleźć wśród przyjaciół, nauczycieli i rodziny, odkrywając, że prawdziwa przyjaźń to nie brak kłótni, lecz umiejętność wspólnego śmiania się i wspierania.

Każdy dzień to nowa przygoda: czasem absurdalna, czasem zabawna, czasem trochę groźna – jak wtedy, gdy dorosłych nie da się zrozumieć, a świat wydaje się pełen tajemnic. Dzięki humorowi i obserwacjom bohaterka uczy się radzić sobie z codziennymi problemami, rozumieć innych i odkrywa, że życie jest pełne małych cudów, jeśli spojrzeć na nie z ciekawością i śmiechem.

3. Barbara Kosmowska: realizm psychologiczny i głos kobiety

Kosmowska pokazuje wewnętrzny świat nastolatka, jego lęki, kompleksy i radości dorastania.

3.1. „Buba” (2002)

Główna bohaterka szuka miejsca w rodzinie i na świecie.

„Rodzice Bubki są bardzo zajęci. Tylko nie wiadomo czym.”

Ironiczny ton ujawnia duchową samotność współczesnego dziecka.

3.2. „Płacząca rybka” (2007)

Porusza temat śmierci, straty i akceptacji.

„Życie to nie bajka, ale w każdej bajce jest trochę życia.”

Połączenie realizmu i poetyckiego języka tworzy emocjonalne oczyszczenie.

4. Joanna Olech: ironia, humor i perspektywa nastolatków

Autorka cyklu „Dynastia Miziłków” pokazuje dzieciństwo z perspektywy nastolatka, pełne humoru i szczerości.

Przykład z „Dynastii Miziłków”:

„Rodzice myślą, że dzieci nic nie wiedzą. A dzieci wiedzą, że rodzice nic nie wiedzą.”

Dziecko jest aktywnym narratorem, który rozumie świat dorosłych lepiej niż oni sami.

Tematy: relacje rodzinne, samoidentyfikacja, humor jako obrona przed absurdem dorosłych.

5. Marcin Pałasz: dobro, optymizm i siła charakteru

Autor cyklu „Sposób na Elfa” łączy humor, wartości moralne i przygodę.

5.1. „Sposób na Elfa” (2013)

Główni bohaterowie: chłopiec i pies Elf.

„Pies nie pyta, czy jesteś smutny. Kładzie głowę na twoich kolanach.”

Prostota frazy niesie przesłanie humanistyczne, uczy odpowiedzialności i miłości.

5.2. Inne motywy

Szacunek do natury, ekologia.

Wiara w dobro, nawet w trudnych okolicznościach.

6. Grzegorz Kasdepke: detektyw, ironia i moralność

Autor książek: „Detektyw Pozytywka”, „Hrrr! Czyli skąd się biorą dzieci”

6.1. „Detektyw Pozytywka”

Lekki kryminał uczy logiki, spostrzegawczości i moralności.

„Zawsze warto patrzeć pod światło – czasem to, co wydaje się ciemne, okazuje się jasne.”

6.2. „Bn czy tn” – etyka przez zabawę

Książka pokazuje uczciwość, tolerancję i wzajemny szacunek, w formie humorystycznej gry.

7. Tematy społecznie istotne w prozie XX–XXI wieku

7.1. Bullying i samotność

Nastolatki zmagają się z przemocą, niezrozumieniem i izolacją.

„Nie biją mnie rękami, tylko słowami.” (Kosmowska, Samotni.pl)

7.2. Ekologia

Promowanie szacunku do przyrody.

„Ziemia to nie śmietnik, tylko dla wszystkich.” (Pałasz)

7.3. Wojna i trauma

Nowoczesna literatura często porusza temat wojny, straty i emigracji (Onichimowska, Terakowska). Teksty pełnią funkcję terapeutyczną.

8. Psychologiczny realizm i moralny wybór bohaterów

Bohaterowie wątpią, popełniają błędy, ale uczą się dokonywać wyborów moralnych.

„Dobrze nie krzyczy. Dobrze robi swoje po cichu.” (Pałasz)

9. Wnioski

Współczesna polska proza dziecięca i młodzieżowa:

psychologizuje obraz dziecka;

podejmuje trudne tematy: śmierć, bullying, wojna;

łączy realizm moralny z humorem;

kształtuje humanistyczny optymizm;

ukazuje dziecko jako pełnoprawną jednostkę.

10. Pytania do samokontroli

1. Jak zmieniła się rola dziecka w polskiej prozie XX–XXI wieku?
2. W jaki sposób Kosmowska przedstawia psychologiczne dylematy nastolatków?

3. Jak humor i ironia są wykorzystywane przez Olech i Kasdepke?
4. Jakie znaczenie mają relacje człowiek–zwierzę w twórczości Pałasz?
5. Dlaczego współczesna proza dziecięca porusza tematy wojny, traumy i ekologii?

11. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Zwróć uwagę na rolę humoru w procesie wychowania i kształtowania empatii u dziecka.

Zapoznaj się z twórczością G. Kasdepke, J. Olech i M. Pałasz.

Przeanalizuj, w jaki sposób ironia i komizm służą przedstawieniu poważnych tematów – samotności, dojrzewania, relacji rodzinnych.

12. Praca samodzielna:

Wskaż przykłady ironii i humoru w twórczości G. Kasdepke lub J. Olech.

13. Literatura zalecana

1. Barbara Kosmowska – Buba (2002), Płacząca rybka (2007), Samotni.pl (2010). Warszawa: Nasza Księgarnia.
2. Joanna Olech – Dynastia Miziłków (1993), Gdzie diabeł mówi „do zobaczenia” (2000). Warszawa: Literatura.
3. Marcin Pałasz – Sposób na Elfa (2013). Warszawa: Egmont Polska.
4. Grzegorz Kasdepke – Detektyw Pozytywka (2005), Bn czy tn (2008). Warszawa: Literatura.
5. Anna Onichimowska – Hera, moja miłość (2002). Warszawa: Nasza Księgarnia.
6. Dorota Terakowska – Córka czarownic (2001), Tam, gdzie spadają anioły (2003). Warszawa: Nasza Księgarnia.

TEMAT 7. NOWE TRENDY W POLSKIEJ LITERATURZE DZIECIĘCEJ XXI WIEKU

1. Wprowadzenie: Literatura dziecięca w epoce postmodernizmu

XXI wiek przyniósł do polskiej literatury dziecięcej nowe formy, tematy i sposoby komunikacji z czytelnikiem. Książka dla dzieci przestała być jedynie źródłem moralności – stała się przestrzenią gry, samowyróżniania, tożsamości i dialogu kultur.

Grzegorz Leszczyński:

„Książka dla dzieci dzisiaj to nie podręcznik wychowania, ale laboratorium wyobraźni.” (Petyka dzieciństwa, 2010)

2. Gry postmodernistyczne z tekstem i czytelnikiem

2.1. Cechy postmodernistycznego tekstu dziecięcego

Ironia, intertekstualność, parodia.

Przerwanie linearnej fabuły.

Aktywna rola czytelnika – dziecko staje się współautorem tekstu.

Dwoistość – tekst czytany zarówno przez dziecko, jak i dorosłego na różnych poziomach.

Autor nie wyjaśnia wszystkiego. Czytelnik ma się domyślać i współtworzyć sens.

2.2. Przykłady

Grzegorz Kasdepke, „Kacperiada” – humor i autoironia, zabawa wyobrażeniem o „idealnej rodzinie”.

Andrzej Maleszka, „Magiczne drzewo” – elementy fantasy, metatekstu, myślenia filmowego.

Justyna Bednarek, „Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek” (2015) – bajkowe historie o skarpetkach, które marzą o przygodzie.

„Każda skarpetka marzy o przygodzie. Jak każdy człowiek.”

Symbolika wolności, indywidualizmu i samorealizacji poprzez fantazję.

3. Książka interaktywna, komiks i proza graficzna

3.1. Książka interaktywna

Dialog wizualno-tekstowy.

Dziecko uczestniczy w budowaniu narracji: rysuje, wybiera warianty fabuły, przewraca strony zgodnie z podpowiedziami.

Przykłady:

Aleksandra i Daniel Mizielińscy, *Mapy, D..M.E.K.* – połączenie encyklopedycznej wiedzy, ilustracji i gry.

Zrób sobie komiks – kreatywny przewodnik po tworzeniu opowieści.

Dziecko nie tylko czyta, ono tworzy świat na nowo.

3.2. Komiks i proza graficzna

Połączenie literatury i sztuki wizualnej.

Tematy: przyjaźń, tożsamość, wojna, ekologia.

Popularne serie:

„Kajko i Kokosz” – klasyka w XXI wieku;

„Tymek i Mistrz” – komiks fantasy z humorem i filozofią;

„Kicia Kocia” – dla najmłodszych, o emocjach i codziennym życiu.

Komiks staje się narzędziem edukacyjnym i kulturowym.

4. Tematy tożsamości, multikulturalizmu i płci

4.1. Tożsamość i akceptacja siebie

Każde dziecko ma prawo być sobą.

W centrum: emocjonalna autentyczność, wrażliwość, tolerancja.

Przykłady:

Barbara Gawryluk, Mali bohaterowie – odwaga w codziennym życiu.

Agnieszka Suchwierska, Mat i świat – dziecko z autyzmem.

„Czasami i cisza ma głos.”

4.2. Multikulturalizm

Polska staje się wieloetniczna, literatura reaguje na zmiany społeczne.

Książki o dzieciach z Ukrainy, Białorusi, Afryki, uczących się w polskich szkołach.

Przykład:

Wszystkie kolory świata (antologia pod redakcją J. Papuzińskiej) – przyjaźń ponad granicami.

„Każdy ma swój kolor. Razem tworzymy tęczę.”

4.3. Płeć i równość

Tematy równości płci i różnorodnych modeli rodziny.

Autorzy obalają stereotypy dotyczące „dziewczęcych” i „chłopięcych” ról.

Przykłady:

Ela, Hela i Mela – bohaterki w sporcie, nauce i badaniach kosmosu.

Królewna w lśniącej zbroi – reinterpretacja archetypu księżniczki.

5. Literatura dla młodych dorosłych (YA)

5.1. Charakterystyka gatunku

Grupa wiekowa: 12–17 lat.

Tematy: samopoznanie, przyjaźń, miłość, konflikt z rodzicami, wybór drogi.

Język żywy, emocjonalny, czasem prowokacyjny.

„Młodość chce prawdy, nawet jeśli boli.”

5.2. Przykłady utworów

Barbara Kosmowska, *Niechciana*, *Płacząca rybka* – psychologiczny dramat nastolatków.

Katarzyna Ryrych, *Wyspa mojej siostry* – choroba i siostrzeństwo.

Agnieszka Tysza, *Miłość bez konserwantów* – realistyczna historia dojrzewania.

Współczesna proza młodzieżowa podejmuje trudne tematy, pokazując nadzieję i zdolność do wyboru dobra.

6. Nagrody i festiwale książki dziecięcej w Polsce

6.1. Nagroda im. Kornela Makuszyńskiego

Prestiżowa nagroda dla autorów książek dziecięcych (od 1994).

Laureaci ostatnich lat:

Justyna Bednarek, *Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek*

Grzegorz Kasdepke, *Detektyw Pozytywka*

Katarzyna Ryrych, *Wyspa mojej siostry*

6.2. Festiwal Literatury Dziecięcej

Coroczny projekt w miastach: Kraków, Warszawa, Wrocław, Gdańsk.

Warsztaty, spotkania z pisarzami, czytania performatywne.

6.3. Inne wydarzenia

Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie – sekcja „Dzieci i Młodzież”.

IBBY Polska – krajowa sekcja Międzynarodowej Rady Książki dla Dzieci.

7. Wnioski

Polska literatura dziecięca XXI wieku to terytorium wolności, różnorodności i zabawy. Odzwierciedla kulturę postmodernistyczną, w której dziecko jest równoprawnym współtwórcą treści.

Główne trendy:

Ironia, intertekstualność, interaktywność.

Tematy tożsamości, akceptacji, różnorodności.

Synteza tekstu i obrazu (komiksy, powieści graficzne).

Misja humanistyczna – wychowanie otwartej, empatycznej osobowości.

8. Pytania do samokontroli

1. Jakie są główne cechy postmodernistycznego tekstu dla dzieci? Podaj przykłady.

2. W jaki sposób książka dla dzieci XXI wieku przestała pełnić funkcję wyłącznie wychowawczą?

3. Co oznacza stwierdzenie, że dziecko staje się współautorem tekstu w literaturze postmodernistycznej?

4. Podaj trzy przykłady współczesnych polskich książek postmodernistycznych i krótko scharakteryzuj ich pomysł na narrację.

5. Jakie są różnice między książką interaktywną a tradycyjną książką dla dzieci? Podaj przykłady autorów i tytułów.

6. W jaki sposób komiksy i powieści graficzne wpływają na odbiór literatury dziecięcej?

7. Jak współcześni autorzy dziecięcy przedstawiają kwestie tożsamości i akceptacji siebie? Podaj przykłady.

8. W jaki sposób literatura dziecięca XXI wieku reaguje na zmiany społeczne, np. multikulturalizm i różnorodność płci?

9. Co charakteryzuje literaturę dla młodych dorosłych (YA) i jakie tematy są w niej podejmowane?

10. Jakie nagrody i festiwale promują literaturę dziecięcą w Polsce? Wymień przynajmniej dwa i opisz ich znaczenie.

11. W jaki sposób współczesne książki dla dzieci łączą tekst i obraz w procesie edukacji i zabawy?

12. Jakie wartości humanistyczne są promowane w polskiej literaturze dziecięcej XXI wieku?

13. Wskaż różnice między literaturą dziecięcą XX wieku a XXI wieku pod względem formy, treści i roli dziecka jako czytelnika.

14. Dlaczego postmodernistyczne teksty często pozostawiają czytelnikowi konieczność współtworzenia sensu?

15. W jaki sposób literatura dla dzieci w XXI wieku porusza trudne tematy, takie jak choroba, wojna czy przemoc, bez utraty nadziei i optymizmu?

11. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Określ cechy współczesnej książki dziecięcej: interaktywność, wizualność, dialogowość, postmodernistyczną otwartość.

Zapoznaj się z twórczością J. Bednarek, A. i D. Mizielińskich, K. Ryrych.

Przeanalizuj, w jaki sposób literatura promuje wartości tolerancji, empatii, ekologii i równości.

12. Praca samodzielna:

Przygotuj krótki przegląd współczesnych polskich wydawnictw publikujących literaturę dziecięcą.

13. Literatura zalecana

1. Justyna Bednarek. Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (2015).
2. Aleksandra i Daniel Mizielińscy. Mapy (2012), D..M.E.K. (2010), Którędy do Yellowstone? (2017).
3. Barbara Gawryluk. Mali bohaterowie (2010), Dżok. Legenda psiej wierności (2011).
4. Katarzyna Ryrych. Wyspa mojej siostry (2011).
5. Grzegorz Kasdepke. Kacperiada (2006), Detektyw Pozytywka (2005).
6. Andrzej Maleszka. Magiczne drzewo (2006–2020; seria книг).
7. Grzegorz Leszczyński (red.). Nowe w literaturze dla dzieci i młodzieży. Warszawa: UW, 2021.
8. Janna Papuzińska. Literatura dla dzieci wobec wyzwań XXI wieku (2020).

TEMAT 8. TŁUMACZENIA POLSKIEJ LITERATURY DZIECIĘCEJ NA JĘZYK UKRAIŃSKI. RECEPCJA W KONTEKŚCIE ŚWIATOWYM

1. Wstęp: Dialog kultur poprzez książkę dla dzieci

Ukraina i Polska mają długotrwałe więzi kulturowe, które szczególnie aktywnie rozwijają się w dziedzinie literatury dziecięcej.

Książka dla dzieci staje się mostem porozumienia, narzędziem wychowania w tolerancji, wspólnej pamięci historycznej i europejskich wartości.

„Literatura dziecięca jest jednym z najczulszych sejsmografów kultury.”

–Grzegorz Leszczyński (Petyka dzieciństwa, 2010).

Przekłady utworów dziecięcych z języka polskiego na ukraiński tworzą nową mapę czytelniczą, gdzie dziecko odkrywa inną kulturę, nie tracąc własnej tożsamości.

2. Relacje polskiej i ukraińskiej kultury w zakresie książki dziecięcej

2.1. Kontekst historyczny

W XX wieku polska i ukraińska literatura dziecięca rozwijały się równolegle, często odzwierciedlając wspólne wartości społeczne i moralne.

Przekłady pojawiały się jeszcze w okresie radzieckim, ale były ideologicznie zaadaptowane.

2.2. Nowy etap (po 1991 r.)

Po uzyskaniu niepodległości przez Ukrainę tłumaczenia stały się pełnoprawnym dialogiem kulturowym, bez cenzury.

Aktywną rolę odgrywają wydawnictwa: „A-BA-BA-HA-LA-MA-HA”, „Urbino”, „Książka Edukacyjna – Bohdan”, „Krokus”.

Organizowane są wspólne festiwale książek, konkursy dla dzieci oraz warsztaty dla tłumaczy.

„Tłumaczymy nie tylko słowa – tłumaczymy świat dzieciństwa.”

–z wywiadu z tłumaczką Bożeną Antoniak.

3. Tłumaczenia klasyków polskiej literatury dziecięcej na język ukraiński

3.1. Julian Tuwim (1894–1953)

Jeden z najwybitniejszych polskich poetów dla dzieci.

Jego wiersze tłumaczyli Maksym Rylski, Hryhorij Koczur, Dmytro Biłous, Halyna Kyrpa.

Znane tłumaczenia:

„Паровозик” (Lokomotywa)

Ukraiński przekład: „Паровозик” (przeł. M. Rylski).

*„Біжить паровоз, важкий, залізний,
Пухтить, і свище, і стогне грізно...”*

Oryginał:

*„Stoi na stacji lokomotywa,
Ciężka, ogromna i pot z niej spływa.”*

Przykład rytmicznej i obrazowej dokładności przekładu, zachowującego brzmienie i grę słów.

3.2. Jan Brzechwa (1898–1966)

Artysta, który połączył humor, groteskę i filozofię dzieciństwa.

Jego baśnie i poezje na Ukrainie stały się kanoniczne.

Tłumacze: Borys Czaly, Maria Prygara, Iwan Małkowicz.

Przykłady:

„АкадеміяпанаЛяпки” – tłumaczenie wydawnictwa „A-BA-BA-GA-LA-MA-GA” (2009).

„Nie ma drugiej takiej szkoły jak Akademia pana Kleksa!”

Ukraińskie tłumaczenia zachowują energię gry oryginału, dostosowując imiona i realia do ukraińskiego kontekstu.

3.3. Dorota Terakowska (1938–2004)

Autorka powieści filozoficznych dla nastolatków.

Znane tłumaczenia na język ukraiński:

„Пані на кам’янім мосту”

„Он”

„Портрет зі шпилькою”

„Każde dziecko niesie w sobie światło. Trzeba mu tylko pozwolić zapłakać.”

Jej książki ukraińscy krytycy nazywają „filozofią dobra dla nastolatków”, bliską twórczości W. Szewczuka i W. Nestajka.

3.4. Grzegorz Kasdepke (ur. 1972)

Współczesny autor bestsellerów, przetłumaczony na ponad 20 języków.

Ukraińskie wydania:

„Детектив Позитивка”

„Касперіада”

„Пригоди з етикетом” (wszystkie — w tłumaczeniach Bożeny Antoniak)

„Dobro nie zawsze krzyczy, czasem po prostu się uśmiecha.”

Teksty Kasdepke w ukraińskim tłumaczeniu zachowują ironiczną lekkość i dodają ciepłego, emocjonalnego odcienia zrozumiałego dla ukraińskiego czytelnika.

4. Polska literatura dziecięca w kontekście światowym

4.1. Polska w międzynarodowych programach IBBY

Polska sekcja IBBY jest jedną z najaktywniejszych w Europie.

Reprezentuje polskich autorów i ilustratorów na Liście Honorowej IBBY (IBBY Honour List).

Wśród laureatów:

Janna Cncej

Iwona Chmielewska

Anna Onichimowska

Grzegorz Kasdepke

„Książka dla dzieci to dzieło sztuki, a nie twar.”

— Iwona Chmielewska (ilustratorka, laureatka Bologna Ragazzi Award)

4.2. Bolonia Dziecięce Targi Książki

Najbardziej prestiżowa wystawa książek dla dzieci na świecie.

Polskie wydawnictwa co roku biorą udział, prezentując autorskie ilustracje, formaty interaktywne i książki obrazkowe (picture books).

Polscy laureaci nagrody Bologna Ragazzi:

Iwona Chmielewska – za książki „Czy”, „Kłpt”, „Słońce i Księżyc” (wydane również po ukraińsku)

Janna Cncej – za „Zgubioną duszę” (wraz z Olgą Tokarczuk)

Polskie książki obrazkowe mają poetycki, metafizyczny styl, doskonale odbierany na Ukrainie.

5. Współczesne trendy współpracy, wspólne antologie i projekty multimedialne

5.1. Wspólne antologie ukraińsko-polskie

„Elementarz przyjaźni” (Lwów – Warszawa, 2017) – teksty i ilustracje autorów ukraińskich i polskich

„Wiersze i bajki po sąsiedzku” — dwujęzyczna antologia dla dzieci (2019)

Projekt „Sąsiedzi” (2022) – wiersze o wojnie, pokoju i dzieciństwie, wydane w obu językach

„Słowa po polsku i po ukraińsku brzmią jak dwa serca bijące w jednym rytmie.”

5.2. Projekty multimedialne i edukacyjne

Interaktywne strony internetowe, podcasty i czytania online:

„Czytanie bez granic” – seria wspólnych wydarzeń online dla dzieci z Polski i Ukrainy

„Książka w podróży” – wirtualne czytania polskich autorów w tłumaczeniu na język ukraiński

Wspólne wystawy ilustratorów (Warszawa–Lwów–Kraków–Kijów)

5.3. Nowe inicjatywy wydawnicze

Wydawnictwo „A-BA-BA-GA-LA-MA-GA” planuje wydać serię „Współczesna polska proza dziecięca”

Polskie fundusze (np. Instytut Książki, Fundacja Powszechnego Czytania) wspierają tłumaczenia ukraińskich książek dla dzieci w Polsce

6. Wnioski

Przekłady polskiej literatury dziecięcej na język ukraiński są nieodłączną częścią dialogu kulturowego dwóch narodów.

Sprzyjają:

wzbogaceniu ukraińskiego rynku książki dla dzieci

rozpowszechnianiu wspólnych idei humanistycznych

kształtowaniu europejskiej przestrzeni kulturowej dzieciństwa

Polska książka dla dzieci zajmuje czołowe miejsce w literaturze światowej, zwłaszcza dzięki udziałowi w IBBY i Międzynarodowych Targach Książki dla Dzieci w Bolonii.

Ukraińskie tłumaczenia są mostami przyjaźni i wzajemnego zrozumienia, szczególnie aktualnymi w obecnym kontekście wojny i poszukiwania wspólnych wartości.

7. Pytania do samokontroli

1. Jakie znaczenie mają tłumaczenia polskiej literatury dziecięcej na język ukraiński dla dialogu kulturowego między Polską a Ukrainą?

2. W jaki sposób książka dla dzieci może pełnić funkcję mostu porozumienia i narzędzia wychowania w tolerancji?
3. Jak zmieniła się rola tłumaczeń po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości w 1991 roku?
4. Wymień wydawnictwa aktywnie promujące przekłady literatury dziecięcej z Polski na Ukrainę.
5. Jakie cechy charakteryzują przekłady poezji Juliana Tuwima na język ukraiński? Podaj przykład.
6. W jaki sposób tłumaczenia Jana Brzechwy zachowują humor i groteskę oryginału, a jednocześnie dostosowują tekst do kontekstu ukraińskiego?
7. Jakie są główne tematy i wartości w twórczości Doroty Terakowskiej tłumaczonej na język ukraiński?
8. W jaki sposób Grzegorz Kasdepke łączy w swoich książkach dla dzieci humor, edukację i wartości moralne? Jak jest to odzwierciedlone w przekładach ukraińskich?
9. Jakie znaczenie mają polskie książki dla dzieci w kontekście światowym i w programach IBBY?
10. Podaj przykłady polskich autorów i ilustratorów, którzy zostali docenieni na międzynarodowych targach i listach IBBY.
11. Jakie formy współpracy ukraińsko-polskiej w literaturze dziecięcej zostały opisane w wykładzie (antologie, projekty multimedialne, inicjatywy wydawnicze)?
12. W jaki sposób przekłady polskiej literatury dziecięcej wspierają rozwój humanistycznych wartości i edukację młodych czytelników na Ukrainie?
13. Jakie wyzwania i możliwości stwarza tłumaczenie literatury dziecięcej dla zachowania rytmu, gry słów i metafor?

8. Wskazówki dydaktyczne dla studentów

Zapoznaj się z historią przekładów polskiej literatury dziecięcej na język ukraiński.

Zwróć uwagę na działalność tłumaczy, takich jak I. Małkowicz, H. Kyrpa, M. Ryłski, B. Antonjak.

Zbadaj znaczenie przekładu w popularyzacji polskiej kultury i wartości humanistycznych.

Omów udział polskich autorów w międzynarodowych wydarzeniach literackich (IBBY, Targi w Bolonii).

9. Praca samodzielna:

Opracuj wykaz współczesnych tłumaczeń polskiej literatury dziecięcej na język ukraiński.

10. Literatura zalecana

1. ТувімЮ. Паровозик / Пер. М. Рильського. — Київ: Веселка, 1984.
2. Бжехва Я. Академія пана Ляпки / Пер. І. Малковича. — Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009.
3. Тереківська Д. Пані на кам'янім мосту / Пер. Б. Антоняк. — Львів: Урбіно, 2016.
4. Касдепке Г. Детектив Позитивка / Пер. Б. Антоняк. — Львів: Урбіно, 2018.
5. Leszczyński G. Nowe w literaturze dla dzieci i młodzieży. — Warszawa: UW, 2021.
6. Papuzińska J. Literatura dla dzieci wobec wyzwań XXI wieku. — Warszawa, 2020.
7. Wiersze i bajki po sąsiedzku: polsko-ukraińska antologia / red. J. Papuzińska, O. Слоновьська. — Warszawa–Lwów, 2019.